

ویروس کرونا در ایران (بخش ۲): تقصیرات رژیم و مقاومت آن

به قلم مهدی خلجی (/fa/experts/mhdy-khljy-0/)

۱۲ مارس ۲۰۲۰

همچنین دست‌یافتنی به

/ (English (/policy-analysis/coronavirus-iran-part-2-regime-culpability-and-resiliency

العربية (/ar/policy-analysis/fyrws-kwrwna-fy-ayran-aljz-althany-mswwlyt-alnzam-wqdrth-ly-almwajht/)

درباره نویسنده

مهدی خلجی (/fa/experts/mhdy-khljy-0/)

مهدی خلجی عضو ارشد و هموند پژوهشی خانواده لیبتسکی در انستیتو واشنگتن پژوهشگر تشیع فلسفه و کارشناس سیاست ایران

تحلیل کوتاه

حتی در زمانی که عدم شفافیت رژیم ایران بحران بهداشت عمومی را وخیم‌تر می‌سازد رهبر این کشور و دیگر مقامات رژیم به شکلی نظام‌مند تمام عناصر جامعه مدنی را که قادر به سازماندهی مخالفت اساسی علیه چنین سیاست‌هایی باشند مرعوب می‌کنند

تداوم گسترش ویروس کرونا در ایران بیش از هر زمان دیگری مردم را نسبت به اطلاعات و دستورات صادرشده از سوی رهبران‌شان بی‌اعتماد کرده است. در بخش اول این دیدبان سیاست‌گذاری (<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-coronavirus-in-iran-part-1-clerical-factors>) درباره نقش دستگاه روحانیت در تشدید این مسئله بحث شد اما اشتباهات و فریبکاری‌های دولت هم فراوان بوده از جمله اختلاف فضاحت‌بار آمارهای رسمی بعد از یک دوره انکار ورود این ویروس به کشور عدم آمادگی نظام بهداشتی برای مقابله فوری و مناسب با این‌گونه بیماری و مقاومت رسمی در برابر اقدامات احتیاطی مثل لغو پروازها از چین و قرنطینه‌کردن مرکز شیوع بیماری. این تصمیم‌ها به سردرگمی گسترده درباره اطلاعات واقعی و ساختگی مرتبط با این ویروس موثرترین روش‌های ثابت‌شده پزشکی برای مهار آن و میزان گسترش آن در کشور منجر شد. در نتیجه جامعه‌ای که از قبل هم ملتهب بود (<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/khameneis-domestic-and-foreign-response-options-to-the-protests>) به شکل فزاینده‌ای نسبت به آینده هراسان و از دست حکومت عصبانی شد.

اما آیا ویروس کرونا می‌تواند رژیم ایران را سرنگون کند واقعیت تلخ این است که حکومت ایران فضای اندکی برای گروه‌های اپوزیسیون باقی گذاشته تا حول مشکلات بهداشتی یا هر مسئله دیگری دور هم جمع شوند. همزمان حکومت تلاش کرده مردم را سردرگم کند و خشم آن‌ها را متوجه دشمنان خارجی کند حتی در وضعیتی که سیاست‌های خودش به این بحران دامن می‌زند.

پنهان کردن واقعیت‌ها فرافکنی تقصیرها

علی‌خامنه‌ای رهبر ایران و حلقه نزدیکانش در واکنش به چالش‌های بهداشتی و اجتماعی مثل همه‌گیری فعلی مکرراً به دو شگرد متوسل می‌شوند: بهره‌برداری ایدئولوژیک و پارانوئای سیاسی. اولی حول تأکید خامنه‌ای بر این موضوع است که اسلام به قرائت رژیم ایران برای همه مسائل جامعه راه‌حلی دارد. حکومت برای حمایت از این ادعا در مقابل شواهد فراوانی که آن را نقض می‌کند همواره داده‌های مربوط به معضلات اجتماعی بزرگ را اطلاعات محرمانه تلقی می‌کند و گزارش‌های گمراه‌کننده یا متناقضی را منتشر

می‌سازد. مثلا علی‌رغم شیوع فزاینده اعتیاد به مواد مخدر در میان دانش‌آموزان محمد بطحایی وزیر آموزش و پرورش ایران از انتشار آمار مربوط به آن خودداری کرده است. حسن موسوی رئیس انجمن مددکاران اجتماعی از امتناع دولت از پذیرش چنین معضلات اجتماعی گسترده‌ای و مقاومت در برابر انتشار علنی داده‌های مربوط به آن‌ها گلایه دارد و حتی علی لاریجانی رئیس مجلس از سیاست دولت برای محرمانه نگه‌داشتن آمار مربوط به اعتیاد طلاق و مشکلات دیگر انتقاد کرده است.

تاکتیک دوم این است که به مردم بگویند دشمنان خارجی ایران می‌خواهند تن و بدن مسلمانان را به میدان جنگ دیگری برای نابودی اسلام تبدیل کنند. به عنوان نمونه خامنه‌ای و دیگر مقامات مکررا دولت‌های غربی را متهم کرده‌اند که بدخواهانه تلاش می‌کنند تا نرخ زاد و ولد در جوامع مسلمان را کاهش دهند. رهبر ایران در سپتامبر ۲۰۱۰ گفت: «غربی‌ها مخالف رشد جمعیت مسلمانان هستند. ما نباید طوری عمل کنیم که آن‌ها به هدف‌شان برسند.» مسئله کاهش جمعیت مسئله بسیار مهمی است. برای دشمنان بهترین چیز این است که ایران یک کشوری باشد با ۶۰ میلیون جمعیت. این برایشان بهترین چیز است. اگر برای این برنامه‌ریزی بتوانند بکنند حتما می‌کنند پول بتوانند خرج کنند حتما خرج می‌کنند.» در نظر او حتی افزایش اعتیاد به مواد مخدر در داخل کشور «توطئه دشمن» است.

یکی دیگر از مصادیق این پارانوای محصولات غذایی تراژن (تراریخته) است. روزنامه *کیهان* که زیر نظر خامنه‌ای است در فوریه ۲۰۱۶ بر اساس مصاحبه‌ای با علی کریمی متخصص بیوتکنولوژی نوشت که «محصولات تراریخته توطئه صهیونیسم علیه مسلمانان است.» حتی فساد مالی و جرایم هم تقصیر غرب است و مثلا در دسامبر ۲۰۱۳ خامنه‌ای گفت: «یکی از همین تاثیرات تهاجم فرهنگی دشمنان افزایش سرقت مسلحانه از بانک‌هاست. ما این را در فیلم‌ها [آمریکایی] دیده‌ایم.»

در مورد ویروس کرونا واکنش اولیه خامنه‌ای در ۲۳ فوریه این بود که این «بیماری جدید» را «بهانه» دشمن برای دلسرد کردن ایرانی‌ها از شرکت در رای‌گیری انتخابات مجلس در ماه فوریه خواند و همین وقتی که معلوم شد ترس او از مشارکت پایین عملا درست از آب درآمده عذری حاضر و آماده در اختیار او قرار داد. در پی این ادعا حسن روحانی رئیس‌جمهور ایران هشدار داد که این ویروس به «سلاح دشمن» برای تعطیلی کشور تبدیل شده است.

ارعاب جامعه مدنی به نام امنیت

در اقتدارگرایی از نوع جمهوری اسلامی همه شبکه‌ها سازمان‌ها نهادها و کارزارهای مستقل صرف‌نظر از ماهیت ماموریت و تاثیرشان تهدیدی علیه امنیت حکومت در نظر گرفته می‌شوند. از جمله ساختارهای بهداشت عمومی از این گذشته پدیده‌هایی که یک دولت دموکراتیک به عنوان اختلالات اجتماعی یا کمبودهای بهداشتی تعریف می‌کند تهران معمولا آن‌ها را نگرانی‌های امنیتی تلقی می‌کند. این وضع غالبا مستلزم این است که از مداخله بازیگران غیردولتی در این مسائل ممانعت شود و همه افراد یا نهادهایی که تلاش می‌کنند در آن وارد شوند مجرم دانسته شوند.

مثلا طبق گزارش عفو بین‌الملل در سال ۲۰۰۱ دو پزشک ایرانی کامیار علیایی و برادرش آرش علیایی از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۱ به اتهام «همکاری با دول خارجی متخاصم» در زندان بودند. «جرم» واقعی آن‌ها چه بود تامین مالی یک سازمان غیردولتی برای پیشگیری و درمان اچ‌آی‌وی یا ایدز. هفته گذشته این دو برادر یک مقاله مطبوعاتی در *نیویورک تایمز* نوشتند تحت عنوان «چطور ایران کاملا و مطلقا در واکنش به ویروس کرونا خرابکاری کرد» این مقاله این‌گونه آغاز می‌شود: «ما سال‌ها در نظام بهداشتی ایران به عنوان پزشک کار کرده‌ایم و وقتی خطمشی سلامت را مطیع سیاست می‌کنید این اتفاق می‌افتد.»

در واقع فقدان شفافیت تهران و فریبکاری نظام‌یافته در مورد ویروس کرونا اصلا رفتار تازه‌ای نیست. امروز بسیاری از شهروندان عمیقا به ادعاهای دولت درباره مسائل بهداشتی به طور پیش‌فرض بدگمان هستند حتی وقتی به منابع اطلاعات دقیق دسترسی ندارند که موید بی‌اعتمادی‌شان باشد. مثلا در پاییز گذشته وقتی مسئولان اعلامیه‌های متناقضی درباره نرخ بالا و غیرعادی ابتلا به ایدز در استان چهارمحال و بختیاری منتشر کردند خیلی زود اعتراضات خیابانی شروع شد. خشم عمومی وقتی بالا گرفت که رژیم مسئولیت استفاده از شُرنگ‌های آلوده به ایدز در یکی از مراکز درمانی محلی را به عهده نگرفت و در عوض رسانه‌های خارجی و مخالفان سیاسی داخلی را مقصر دانست. در ۱۹ اکتبر سعید نمکی وزیر بهداشت تاکید کرد که کل این مسئله «محرمانه» است.

رژیم ایران برای امداد رسانی به طور مشابه رویکردی سیاست‌زده در پیش گرفته است. وقتی در می ۲۰۱۹ استان کرمانشاه دچار سیل بزرگی شد بسیاری از نهادهای غیردولتی ستارگان ورزشی و شخصیت‌های مشهور توانستند مقادیر زیادی پول گردآوری کنند و کمک‌های قابل توجهی برای مردم نیازمند فراهم کنند. در واکنش رسانه‌های حکومتی از سبک زندگی پرتجمل آن‌ها به انتقاد پرداختند و از معافیت مالیاتی آن‌ها گلایه کردند و همین رنجش عمومی زیادی نسبت به بسیاری از شخصیت‌های مشهوری که تا آن موقع محبوبیت داشتند ایجاد کرد. این‌گونه تحقیر کردن نظام‌مند شیوه معمول تهران است تا مانع اقدام مستقل از طرف هر قدرتی جایگزین در کمک به شهروندانی شود که در معرض خطر - خواه ناشی از خشونت حکومت و خواه از بی‌کفایتی آن - قرار گرفته‌اند.

رسانه‌های اجتماعی و اینترنت برای شکستن این سلطه عظیم کار چندانی نکرده‌اند و وقتی بحران‌هایی مثل ویروس کرونا بروز می‌کند حتی کاربران اینترنتی باتجربه ایرانی هم در معرض پیام‌های پایان‌ناپذیری از اطلاعات متناقض گمراه‌کننده یا فریبده قرار می‌گیرند که بیشتر آن از سوی منابع سایبری و کاربلد رژیم منتشر می‌شود. برای همین بیشتر کاربران مستعد باور کردن به محتوای کمپین‌های مجازی انبوه یا کمک به بازنشر آن‌ها هستند حتی اگر محتوای این کمپین‌ها به انتشار اطلاعات غلط و سردرگمی بیشتر منجر شود.

گسترش کمپین‌های ضد رژیم لزوماً به بهبود وضعیت نمی‌انجامد خصوصاً وقتی برخی از این کارزارها معمولاً به پروپاگاندا تمایل دارد. وقتی این ویروس اولین بار ظاهر شد گزارش‌های رژیم درباره این بحران بسیاری از ایرانیان را قانع نکرد اما عموم مردم به گزارش‌های بسیار متفاوتی که وبسایت‌های ضد رژیم یا شبکه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای و مخالف بدون مدرک منتشر می‌کردند نیز به همین شکل بدگمان بودند (هرچند با توجه به عدم انتشار آمار بیماری از سوی دولت در برخی موارد دست یافتن رسانه‌ها به مدرکی برای اثبات گزارش‌هایشان غیرممکن بود).

پیامدها برای سیاست‌گذاری ایالات متحده

در تئوری ویژگی‌هایی که رژیم ایران را تعریف می‌کند ترکیبی خودیروانگ به دست می‌دهد: افول اعتبار داخلی انزوای بین‌المللی حداقل کفایت در انجام وظایف ساده خود کاربرد بی‌وقفه خشونت برای حفظ کنترل و فشار طاقت‌فرسا ضدیت‌برانگیز و آرمان‌خواهانه برای گسترش سلطه خود در خارج. شاید مجموعه بحران‌های اخیر احتمال تحقق خودیروانگری رژیم را در مقطعی محتمل‌تر کند.

ولی حتی اگر رژیم سقوط کند صدمه‌ای که به جامعه ایران وارد کرده امید چندانی برای یک انتقال آرام و سریع به یک دولت دموکراتیک نسبتاً دوست با آمریکا در کوتاه‌مدت باقی نگذاشته است. جامعه ایران با کمبود ریشه‌دار اعتماد اجتماعی فروپاشی ارزش‌های مشترک و فرسودگی شدید پس از سال‌ها خشونت و تحقیر حکومت دست‌وپنجه نرم می‌کند همه این‌ها می‌تواند همبستگی اجتماعی و اخلاقی نیرومندی را که برای تولد یک حاکمیت آلترناتیو نیاز است به تأخیر اندازد و یا عقیم کند. در وضعیت فعلی بسیاری از شهروندان فقط به بقای خود می‌اندیشند و نگرش‌هایی عمیقاً بدبینانه اتخاذ کرده‌اند که ناشی از حس آزارنده زندگی در فضایی بی‌قانون – به جای کشوری با کارکرد عادی – است.

با توجه به این شرایط احتمالاً فقط بازیگران اندکی مایل و قادر خواهند بود که خلأ پس از فروپاشی نهایی رژیم را پر کنند – یعنی بازیگرانی در جناح‌های موجود سیاسی که پیشاپیش کلید زرادخانه نظامی و زندان‌های رژیم را در اختیار دارند. دشوار می‌توان تصور کرد چنان حکومتی که پس از این بیاید حاضر باشد این حکومت پلیسی را که از آن متولد شده محکوم کند یا به تقبیح خصومت ضدغربی و ستیزه‌جویانه‌ای بپردازد که شعار خامنه‌ای بوده است.

* مهدی خلجی هموند خانواده لیبسکی در انستیتو واشنگتن است. ❖

RECOMMENDED

BRIEF ANALYSIS

Iran Takes Next Steps on Rocket Technology

نویسندگان ۱۱ فوریه ۲۰۲۲

Farzin Nadimi

(/policy-analysis/iran-takes-next-steps-rocket-technology)

BRIEF ANALYSIS

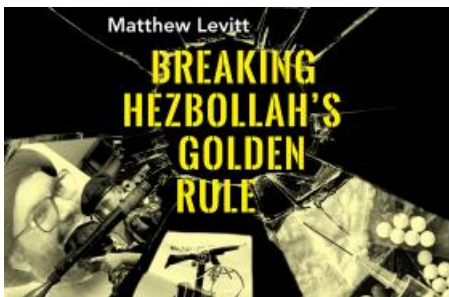
Saudi Arabia Adjusts Its History, Diminishing the Role of Wahhabism

۱۱ فوریه ۲۰۲۲

Simon Henderson

[\(/policy-analysis/saudi-arabia-adjusts-its-history-diminishing-role-wahhabism\)](#)

ARTICLES & TESTIMONY

Podcast: Breaking Hezbollah's Golden Rule

۹ فوریه ۲۰۲۲

Matthew Levitt

[\(/policy-analysis/podcast-breaking-hezbollahs-golden-rule\)](#)

TOPICS

[\(fa/policy-analysis/dmkrazy-w-aslah/\) دمکراسی و اصلاح](#)

[\(fa/policy-analysis/rb-w-aslam-syasy/\) عرب و اسلام سیاسی](#)

REGIONS & COUNTRIES

[\(fa/policy-analysis/ayran/\) ایران](#)